

A intarziakészítő szakmában használatos műhelyi kifejezések, és fogalmak magyarázata

Akantusz. --- Az akanthosz (görög szó - medvetalpfü) nevű növény stilizált levele. Sorozatban vagy sarokdíszekben ékítményként alkalmazzák. Néha akantuszinda vagy akantuszcsokor formájában jelenik meg. Alakja mindig a korszak stílusának, formanyelvének megfelelően módosul. Tehát minden stílusban változott az akantuszlevél formálása. A kiinduló klasszikus előkép a korinthoszi oszlopfő.

Akantuszkehely. --- A görög, a római, a reneszánsz és a barokk stíluskorszakban az akantusszal képzett egyik díszítőmotívum. Alakja a magyar tulipánmotívumra emlékeztet, csak felső része nyitottabb.

Akantuszos delfinmotívum. --- Akantuszlevelekkel díszített delfinábrázolás.

Arabeszk --- . Stilizált levelekből és indákból álló bonyolult rajzú síkdíszítmény. Az arab-mór művészetben használt ornamentika.

Aszimmetrikus. --- A szimmetriát tagadó jelző. Olyan tárgyra vagy rajzra vonatkozik, amelynek nincs középvonala, amely nincs egyensúlyban. (Lásd még a szimmetrikus kifejezést.)

Barokk. --- Művészi stílus az 1600 és 1750 közötti időszakban. A késő reneszánsznak a barokkba való átmenetét pontosan meghatározni nem lehet. Mivel e stílus Itáliában és főleg Rómában az ellenreformáció idején alakult ki, a római egyház az ellenreformáció érdekében ezt a pompakedvelő stílust is felhasználta. Akár épületről, vagy szoborról, akár bútorról van szó, jellemző rá a nagy mozgalmasság és az erőteljes, lendületes vonalvezetés. A barokk festészet tudatosan illuzionisztikus. Például a templomi mennyezetképek azt a látszatot keltik, mintha a födém vagy a kupola megnyílt volna és a hívők egyenesen az égbe látnának. Új és fontos díszítőeleme a voluta és a kagylódísz, de sok más elemet is alkalmazott, amelyeket részben a reneszánszból vett át Ilyenek egyes sordíszek, és frízek, kartusok, pajzsok stb.

A barokk intarziák mozgalmassak, de általában szimmetrikusak. (A barokk stílus végső, legmozgalmasabb szakaszát az iparművészetben, így a bútorművészetben is, rokokónak nevezzük.)

Bógnis ajtó. --- A német Bogén = ív szóból ered. Olyan ajtókra vonatkozik, amelyek - ha egyajtós szekrényről van szó - a felső középrészükön, ha kétajtósról, a két ajtó felső középső találkozásánál magas ívben vannak kialakítva (115. ábra).

Bordúr. --- A francia bordüre szó helyes kiejtése, használata innen származik. Eredetileg a falkárpitok határoló keretét és a keleti szőnyegek szegélyét jelentette. Azonban más szakmák is, köztük az intarziakészítők átvették saját munkájuk keretének jelölésére. Szakmánkban a jelentése egybeolvad a fríz, a lizéna és a filé alkalmazásával.

Chinoiserie --- . A francia szó helyes kiejtése sinuázri. Kinai díszítőmotívumok, köztük áttört rácsos minták, a XVIII. századbeli francia és angol rokokó bútorokon.

Citling. --- Szinlőpenge, kaparóvas. A német ziehen = húzni és a Klinge = penge szavakból képzett Ziehklinge kifejezésből torzították.

Cverg. --- A középkeresztaszalás filének a keresztaszalás része. A német Zwerg = törpe szóból torzították. A kifejezés arra céloz, hogy igen rövid szálakat szélességükben toldottak, ill. helyeztek egymás mellé.

Dugóvágás. --- A franciavágás másik neve.

Ébéniszt. --- A francia ébéniste szó helyes kiejtése. Művészi bútorokat készítő asztalos, bútorműves. E XVIII. századi kifejezés főleg az ébenfával dolgozó intarziakészítőre vonatkozott.

Ébénisztri. --- A francia ébénisterie szó helyes kiejtése. A bútorasztalosság művészi, furnéros bútorokat készítő ága. Műasztalosság. (Lásd az ébéniszt kifejezést.)

Esztétikus. --- Esztétika görög eredetű szó a filozófiai tudomány egyik ága. Tárgya a művészet lényegének, fejlődésének és általános törvényszerűségeinek kutatása. Ez a tudományág művészeti kérdésekkel is foglalkozik. Közfelfogás szerint esztétikus megjelenésű az olyan tárgy, amely tartalmában és formájában szép.

Ferdevágás. --- A franciavágás másik neve.

Feszton. --- Jelentése füzérdísz, virágfüzér. Az antik művészet, a reneszánsz és a XVI. Lajos (Louis-seize - luiszeez) bútorstílus, továbbá a copfstílus kedvelt díszítménye.

Ez a füzér virágokból, levelekből és gyümölcsökből szokott állni. A díszítményen a füzért a stílusok eltérően ábrázolják, de abban megegyeznek, hogy a füzér két vége fel van függesztve, középrésze súlyánál fogva lejjebb lóg, és szalagocskák is díszítik.

Figurális ábrázolás. --- Figura latin eredetű szó, jelentése alak. Emberi vagy állati alakok külön-külön, vagy növényi díszekkel együtt fordulnak elő.

Filé. --- A francia „filét” szó helyes, fonetikus kiejtése. Jelentése kettős: vékony fonál vagy szálacska, szelet, szeletecske.

Mindkét értelmezése jó, mégis inkább az első a pontosabb: fonálszerű faberakás párkányokon, vagy az intarziák szélén. Hazánk és más országok bútor-, ill. intarziakészítői a francia bútorművességből vették át. Kezdetben főleg egyenes vonalú berakott szegélydíszként alkalmazták az intarzián vagy csak a furnérozott bútoron. Később az egyenes vonaltól eltértek. Szeszélyesebb, görbe vonalvezetésű, sőt egyes bútorstílusok idején kör és hurok alakú, vagy egymást keresztező filéket és filépárokat raktak be.

A keresztaszalás vagy középkeresztaszalás filé is kedvelt dísz. Ilyenkor a két szélső és egymással párhuzamosan futó világos fonal közé szélesebb és az előbbiekre merőleges szálirányú (helyesebben rostirányú) - innen a "keresztaszalás" elnevezés - betét készül, többnyire rózsafából. Emiatt egyes műhelyekben a keresztaszalást rózsaszáznak hívják akkor is, ha a keresztaszalás berakás nem is rózsafurnérból készül.

Fillung. --- Betét. Általában az alap közepébe történő berakást, betétdíszet jelent. Német eredetije Füllung, ebből torzította a műhelyi szóhasználat.

Fríz, frízékítmény. --- A fríz képszéket jelent. Valamely épületrész lezárására, tagolására szolgáló üres vízszintes terület. Azért hagyták szabadon, hogy figurális vagy növényi dísz helyezzenek el rajta. A bútorokon a fríz képszalagot jelent, vagyis egy sávban elhelyezett motívumok (esetleg figurák) összességét. Elhelyezése egyben a bútor tagoltságát is hangsúlyozza. Minden stíluskorszak másképpen töltötte meg, a barokk és a rokokó szabadon választott motívumokkal díszítette az épület vagy a bútor frízeit.

Csak az intarziakészítők használják körbefutó csík, vagy szélesebb - és mindig keresztaszal - szegély elnevezésére.

Fuga. --- A német Füge szóból ered. Két értelme van, az egyik a fal kövei vagy téglái közötti hézag, amelyet néha tudatosan más színűre festenek, hogy díszítményként érvényesüljön. A másik jelentése a bútoralkatrészek közötti vonal az illesztések mentén, ennél az a törekvés, hogy hajszálvékony legyen, vagy ne is legyen látható. Az intarziakészítők műhelynyelvén „füg”-nak nevezik.

Furnérillesztés --- . Műhelynyelven zeccelésnek nevezik. A bútorfelületeket bizonyos szabályok szerint borítják be furnérral. Így alakult ki a két vagy négy darabból álló téglalap alakú befedésnek sok ismert illesztési neve, és a kör vagy sokszög alakú asztallapok befedésének sugárirányú szeletekkel való megoldása. A furnérillesztésnek végtelen sok változata lehetséges.

Gázhusz. --- Az egyik vésőnek, a kecskelábvésőnek a torzított elnevezése. A német Geiss = kecske és Fuss - láb szavak összekapcsolásával jött létre. Ennek a vésőnek a szurata V alakú. Az intarziakészítő is használja egyes komplikáltabb motívumoknak a furnérból való kivágásához.

Gér, gérvágás --- . A német Kehrung szó elkoztatásával alakult ki a műhelynyelvben. Az asztalosoknál a keretek, keretlécek sarkalását jelenti. Az intarziakészítőknél a "gérbevágás" a furnérszeletnek és egyes sablonoknak 45° ferdeségű lemetszését jelenti.

Girland --- . A francia guirlande szó helyes kiejtése. Jelentése: virágfüzér, gyümölcsök és lombok fonadéka felfüggesztve. Mindig ünnepélyes díszítőelem volt. Lásd még a fesztón címszót.

Groteszk --- . Az olasz eredetű grotta (barlang) szóból származik. Az ókori Rómának az évszázadok folyamán földbe süllyedt épületeinek pincéiben és a földalatti sírkamrákban talált különös díszítményű falfestmények gyűjtőneve. Az újkorban a reneszánsz idején kezdték alkalmazni, mert ekkor fedezték fel az eltemetett római épületeket. A groteszk motívumok vékony indadíszek fonadéka között elhelyezett fantasztikus emberi és állati figurák, álarcok, jelenetek bonyolult rajzai. Legszebb példái a Raffaello és tanítványai által festett vatikáni loggiák és stanzák (lakószobák).

Holker --- . A német Hohlkehle szó műhelyi torzítása. Jelenti az íves szurató vésők nevét, de fő jelentése hajlat, íves vajat. Ezt a vajat gyaluval vagy marógéppel is lehet készíteni.

Inkusztráció --- . Latin eredetű szó, fő jelentése az, hogy lágyabb felületbe nemesebb, keményebb anyagot raknak be díszítő céllal, amely mindig színes kompozíciót eredményez. Ez a keményebb réteg vagy kéreg rokona az intarziának, és a ma divatos faplasztikának is.

Iszlámíta. --- Az Iszlám (mohamedán) egyház tanai a VII. században az arab félszigetről harcos hódítás útján jutottak el Észak-Afrikába, a Közel-Keletre és Spanyolországba. Ez a hit tiltotta az emberábrázolást, ezért inkább komplikált növényi díszeket alakítottak ki. Bútoraikon gyakran alkalmaztak egymást ferdeszögben keresztező lécrácsokat, továbbá berakott fadíszeket, aranyozott bőrt, gyöngyház-, csont- és Színes kő-berakásokat (inkusztráció). Lásd még az arabeszk címszót.

Kanderlábermotívum. --- Latin eredetű szó, olyan állványra helyezett tálat jelentett, amelyben olaj világított, vagy faszén parázslott. Az állványt már a rómaiak bronzból vagy más fémből készítették, utóbb épületek oldalán díszítmény- ként ábrázolták. A reneszánsz ezt a motívumot pillértagozatokba helyezte és számtalan változatban rajzolta, többnyire akantuszfüzérékkel.

Káró. --- Jelentése az intarziakészítésben a négyrészes asztallap, amelyet nagy és kis tengellyel osztottak fel, főleg két alakzatot mutathat. Az egyik ilyen furnérillesztési mód neve káró. Azt jelenti, hogy a csíkos vagy rajzos furnérok az erezetek befelé mennek. Csak az intarziakészítők hívják így. Ellentéte műhelynyelven a "parketta". A faiparban használt szabványos elnevezése: hamis keresztillesztés.

Kartus. --- A francia cartouche szó helyes kiejtése. Jelentése díszítő keret. Előre és hátra göngyölődő bemetszett kartonpapír, vagy kutyabőr alakzatait utánzó plasztikusan ható vagy plasztikus dísz. A közepén többnyire feliratot, név- betűket, címert, ritkábban ábrát helyeztek el.

Klasszicista --- . Ez a művészeti stílus Franciaországból indult ki a XVIII. század második felében és egész Európában elterjedt. A barokk és a rokokó ellenhatásaként keletkezett, azok nyugtalanságával ellentétben nyugodt, egyenes vonalú bútorkörvonalakat alkalmazott. Példaképnek a görög és római művészet emlékein talált dekorációkat tekintette, és azokat szabadon felhasználta.

Koloniális. --- A szó a gyarmatokkal kapcsolatos. Az Angliából Amerikába, Hollandiából a gyarmatbirodalomba származott bútorkészítők a reneszánsz és részben a barokk stílus ismeretét gyarmati utódaiknak nem pontosan adták át, és ezért az eredeti stílusok ott elszegényedtek. Ilyen értelemben koloniális stílus nincs.

Kónuszos vágás. --- Kúpos, vagy ferde vágás. A franciavágás másik elnevezése.

Kontröpárti. --- A francia contre-partie szó helyes kiejtése. A kétféle fanemből egyszerre kivágott és összeállított teljes intarzia „negatív”, a szakmai értelmezés szerinti másodpéldánya.

Korcolás --- . A kifejezést eredetileg a bádigosok használták kályhacső- és esőcsatorna-könyök, általában éles kanyarok kialakításával kapcsolatban. Az intarziakészítők a keresztzálás filék éles kanyarjainak kialakításakor a külső ívet nedvesítéssel és bevagdossással megnyújtják, a belső ívet pedig kényszerítik, hogy szűkebb helyen férjen el.

Korpuszbútor. --- Corpus latin szó, jelentése test. Vannak egytestű és többtestű bútorok. A szekrény, és a komód tipikus korpuszbútorok.

Levélsor. --- Levelek sorba rajzolása vagy sorba rakása útján kiképzett ornamentika. Ezek a levelek már az ókori díszített tárgyakon is stilizáltan, leegyszerűsítve szerepeltek. A bútorra kerülő faberakáson a levélsornak fontos eleme a saroklevél.

Lizéna. --- Épületen a falsíkból kiugró lapos pillér. Bútoron pedig a bútoroldal síkjából csak egész kevésbé előálló függőleges tagozat. A műhelyekben "lezenának" mondják. (Az intarziakészítők ritkábban használják, mert az eredetileg csak vízszintes keretrészt jelentő fríz ők az egész munkadarab keretére, tehát a függőleges részre is mondják.)

Márketri. --- A francia marqueterie szó helyes kiejtése, faberakást jelent. Az intarzia francia neve.

Molinó --- . Közepes finomságú fonalból, vászonkötéssel készült ritkás, kemény pamutszövet. Fontos szerepe van az intarzia felragasztásánál. A különféle rostirányok elhúzó hatását kiegyenlíti - ezzel csökkenti az intarziás lap vetemedésének lehetőségét.

Németvágás. ---

Ornamens --- latin eredetű szó: díszítőelem.

Ornamentika --- . Jelentése többféle:

- Azonos stílus körbe tartozó díszítőelemek összessége (pl. reneszánsz ornamentika);
- Egy tárgyon vagy épületen alkalmazott különböző stílusú díszítőelemek összessége (pl. egy szekrény ornamentikája reneszánsz és barokk ornamentekből is állhat);
- Díszítőművészet.

Parketta. --- A középponttól kifelé tartó csíkozású illesztés. Csak az intarziakészítők nevezik így. A faiparban használatos szabványos elnevezése: keresztillesztés. Ilyenkor négy furnért úgy illesztünk össze egy nagy téglalappá, hogy szálirányuk a kis és nagy tengely mentén találkozzon, és a központban keresztezzék egymást. Ügyelni kell arra, hogy a csíkok a tengelyeken találkozzanak.

Pietra dura. --- Olasz szó, jelentése kemény kő, a XVI. században Firenzében használatos kőmozaik elnevezésére. Ez különféle színű kövek és féldrágakövek fűrészsel kivágott darabjai összeillesztéséből kialakított díszes felület. Leggyakrabban asztallapnak használták.

Prömjeer párti. --- A francia premiere partié szó helyes kiejtése. Általában a franciavágással kétféle fánemből egyszerre kivágott teljes intarzia "pozitív" a szakmai értelmezés szerinti első példányát értik rajta.

Rejbolás --- . Az asztalosok és az intarziakészítők a kisebb fahiányok pótlását nevezik így. A rejboláshoz használt anyag végfakaparék és valamilyen szintelen ragasztó keverékéből álló fatapas (kitt).

Reneszánsz. --- Művészettörténeti stílus, amelynek kezdetét a szakirodalom 1420-tól számítja. Az 1500-as évektől érett, 1530-1600-ig késő reneszánszról beszélhetünk. Főleg Firenzében virágzott. A szó maga újjászületést jelent, de nemcsak az antik görög és római formák új alkalmazására vonatkozik ez, hanem arra az új szellemi áramlatra is, amelyben az ember önmagát és a körülötte levő világot vizsgálja. Ebben az időben kezdődött a természet megfigyelésén alapuló sokféle kutatás, amely a művészet alakítására is hatással volt.

Az intarzia, mint síkművészet, a reneszánsz kori épületek és bútorok díszítményeit szintén alkalmazta a maga sajátos műfajában.

Rokokó. --- A barokk stílus utolsó korszakában kialakult belsőépítészeti és iparművészeti stílusirányzat.

A bútorok testét (korpusz) mozgalmas, síkgörbe és térgörbe körvonalúvá alakította és elhalmozta faragott és berakott díszekkel. A rokokó módosította az akantuszleveleket, bőven alkalmazott fesztonokat, szalagdíszeket, kosárfonású és más rácsos díszeket. A barokk korszakból ismert kagylót tovább stilizálta, távolról sem egyszerűsítette, inkább komplikálta, elnyújtotta, hullámos S és C alakú motívumokból összetett, kuszált rajzú díszítménnyé változtatta.

Ropánt-gyalu. --- Egyengető- vagy eresztőgyalu.

Rozetta --- . Francia eredetű szó, jelentése rózsácska. Karéjos szélű, kerek vagy szögletes befoglaló formába szorított, mindig szimmetrikus öt- vagy többszirmú stilizált rózsa. Majd minden művészeti korszakban szerepel.

Rózsászás. --- A középkeresztzálás filé középső részének a berakását szokták így nevezni. Használják még olyan munkák jelölésére is, ahol esetleg nincsen a keresztzál két oldalán (vagy csak az egyikén) kísérő filé. Eredete az, hogy régen rendszerint rózsa furnér rövid darabjai voltak keresztirányban berakva.

Ma kevesebb rózsát használnak, mert zsírossága nehezíti a befejező műveleteket, a felületkezelést. Ezért szigetelőréteg - izolátor - közbeiktatása szükséges a poliészterlakk felhordása előtt.

Síkgörbe --- . Szakmánkban olyan görbe bútoroldal, amelyen több párhuzamos egyenest tudunk átfektetni.

Spicbór. --- Ár, lyukasztó, hegyes fűrő. A német Spitzbohrer szó torzított műhelyi elnevezése. Finom mintáknak a felemelésére és pontos vonalak behúzására, bekarcolására is használják.

Srengelés. --- A fűrészfogak terpesztését jelenti.

Stílus. --- Latin eredetű szó, átvitt értelemben kifejezési módot jelent. (Stílusa lehet valamely művészeti iránynak, iskolának vagy korszaknak). A stílus olyan sajátságok összessége, amelyről az irányzat vagy korszak felismerhető.

Strejmódli. --- Párhuzamvonalzó. Torzított német szó.

Szalagfonadék. --- A barokk és a rokokó bútorokon használt szalagszerű keretező motívum. Ez helyenként levéldíszeskísérő indákkal fonódhat össze.

Szekreter --- . A francia secrétaire szó helyes kiejtése. Jelentése eredetileg titkot őrző. A barokk és a rokokó bútorstílus idején divatozó női íróasztal elnevezése. Sok titkos fiókkal látták el. A legdrágább luxusbútorok egyike volt, értékes díszítmények borították.

Szimmetrikus. A --- szimmetria görög eredetű szó, a részek azonos arányát jelenti. Azt jelenti, hogy valamely műalkotás részeinek olyan az elrendezése, hogy ezek a részek a középtengely, másképp szimmetriatengely két oldalán tükör- képszerűen megismétlődnek. Szívesen alkalmazta az építészet és a bútorművéség az antik és a reneszánsz korban. A gótika gyakran, a barokk viszont igen gyakran eltér a szimmetriától. Az ornamentika többnyire követi a szimmetria elvét, a barokk néha, a rokokó mindig kivétel, tehát ez utóbbi stílus ornamentikája nem szimmetrikus.

Térgörbe. --- Láttuk, hogy a síkgörbe a sík olyan meghajlítását jelenti, hogy azon egy vagy több egyenest el lehet helyezni. A térgörbe felületen egy egyenest sem lehet elhelyezni. (Hasas vagy tojásdad.) Ilyen görbe többfiókos szekrényeket készítettek a francia rokokó idején.

Voluta. --- Csigavonal, csigás vonalú díszítmény (pl. ion oszlopfő). A csigavonal a barokk építészetben és a bútorokon gyakran előfordul.

Zeccelés. --- Német szó, jelentése beültetés. Az intarziakészítő szakmában a pontos illesztés műveletét értik rajta.

Forrás: Samoday Lajos, Intarziakészítő szakmai ismeret